

บทที่ 2

พฤติกรรมทางศาสนา

1. องค์ประกอบของศาสนา

เนื่องจากศาสนามีความหมายกว้างขวาง ลึกซึ้ง และมีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย โดยยึดถือตามความเข้าใจและศาสนาที่ตนนับถือเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม นักวิชาการส่วนใหญ่ ก็มีความเห็นสอดคล้องใกล้เคียงกันว่า ศาสนาควรจะมีองค์ประกอบดังนี้ คือ

1.1 ผู้ริเริ่ม คือผู้ตั้งศาสนาขึ้น ซึ่งเรียกว่าศาสดา หรือศาสดาพยากรณ์

1.2 คำสอนในศาสนา คือ ข้อความที่ท่องจำและสืบทอดกันมา แล้วจดจารึกไว้เป็นคัมภีร์

1.3 นักบวช คือผู้สืบทอดศาสนา หรือตัวแทนของศาสนานั้น ๆ เป็นชนชั้นนำในผู้ถือศาสนาด้วยกัน

1.4 ศาสนสถาน หรือปูชนียสถาน อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมของศาสนา

1.5 เครื่องหมาย หรือสิ่งแทนศาสนา อันเป็นสัญลักษณ์แห่งศาสนามารวมทั้งพิธีกรรมอันพึงปฏิบัติของศาสนิก

1.6 ความเชื่อ (FAITH) มีความเชื่อและมีการปฏิบัติตามความเชื่อนั้น

องค์ประกอบของศาสนาดังกล่าวนั้น ไม่จำเป็นจะต้องมีครบทุกข้อ อาจขาดข้อหนึ่งข้อใดไปบ้างก็ได้ บางศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และศาสนาซิกข์ ไม่ปรากฏศาสตร์ หรือผู้ก่อตั้งศาสนา หรือศาสนาของชาวอียิปต์โบราณ ก็ไม่ปรากฏผู้ริเริ่มก่อตั้งเช่นกัน ส่วนศาสนาฮินดูนั้นกล่าวว่า คำสอนในคัมภีร์ต่าง ๆ นั้น เป็นถ้อยคำสั่งสอนของบรรดาเทพเจ้าที่ได้รับมาจากพระเจ้า เป็นคราว ๆ ไป (คล้ายกรณีพระเยซู และพระนบีมุฮัมมัดที่ได้รับจากพระเจ้า)

2. การแสดงออกทางศาสนา

ศาสนามีการแสดงออกที่เห็นได้ชัดเจนอยู่ 2 ทาง คือ

2.1 **ทางใจ** คือศรัทธาและความเชื่อ อันเป็นระบบทางความคิดซึ่งเกิดขึ้นกับจิตใจโดยเฉพาะ

2.2 **ทางกาย** คือพิธีกรรม (RITUAL) เป็นการแสดงออกตามพฤติกรรมที่ต้องปฏิบัติ โดยความสัมพันธ์กับบรรดาสิ่งเคารพเหล่านั้น เป็นการยืนยันในความเคารพภักดี การประกอบพิธีกรรม ช่วยให้เกิดความมั่นใจ เกิดกำลังใจ ความปลุกปลอบใจ

นอกจากนี้ยังรวมถึงการสวดมนต์ หรือสวดสรรเสริญ สวดอ้อนวอนต่อศาสดา หรือพระเจ้า (PRAYER) ตลอดจนการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนา

2.1.1 **ศรัทธา** (FAITH) คือ ความรู้สึกเลื่อมใส เชื่อถือ นิยม ยกย่องอย่างสูง เป็นปรากฏการณ์ทางจิตที่ลึกซึ้ง มีพลังมั่นคงของมนุษย์ต่อสิ่งที่ตนศรัทธา ศรัทธาเป็นความรู้สึกที่บริสุทธิ์ไม่มีสิ่งใดเคลือบแฝง โดยเฉพาะ

ศรัทธาที่มีต่อ พระเจ้า ศาสดา ศาสนา เป็นความรู้สึกที่อยู่เหนือเหตุผล แต่มีพลังที่มั่นคง แน่วแน่ และความรู้สึกทางจิตใจในด้านดีของมนุษย์

2.1.2 ความเชื่อ (BELIEF) เป็นความคิดว่าเป็นจริง บางครั้งเป็นเรื่องมีเหตุผลและพิสูจน์ได้ บางครั้งบางเรื่องก็ไม่มีเหตุผลและพิสูจน์ไม่ได้ เป็นความคิดเห็นนึกคิดเฉพาะตัวของมนุษย์ เช่น เชื่อว่าพระเจ้ามี่จริง วิญญาณ ภูตผีมีจริง อำนาจลี้ลับมีจริง เชื่อในคำสั่งสอนของศาสนา เชื่อในคุณความดีของ ศาสดา

ศรัทธาและความเชื่อจะมีอยู่ด้วยกันเสมอ ในความรู้สึกและความคิดของมนุษย์ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา พิธีกรรม และอำนาจลี้ลับ ยากที่จะแยกจากกัน และยากที่จะบอกว่า อะไรเกิดก่อนกัน การเกิดศรัทธาก่อนแล้วจึงเชื่อถือ หรือมีความเชื่อนับถือก่อนแล้วจึงศรัทธา นั้นเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งแม้เจ้าตัวเองก็ตอบยาก

อย่างไรก็ตาม ศรัทธาหรือความเชื่อโดยทั่วไปแล้วจะมีความจำเป็นต่อมนุษย์ตามธรรมชาติที่เดียว เพื่อยึดถือไว้เป็นที่พึ่ง ปฏิบัติตามต่อไป (เพราะมนุษย์โดยธรรมชาติมีความกลัวมาแต่กำเนิด) และจะได้นำความสุข สงบทั้งทางกาย วาจา ใจ และความเรียบร้อยของสังคม สังคมใดหรือคนใดไม่มีศรัทธาในอย่างหนึ่งอย่างใด ออกจะพิเศษไปสักหน่อย เพราะอย่างน้อยที่สุดสิ่งแวดล้อมของตนเองจะพิสูจน์ว่าเขาอยู่อย่างไรในสังคม เช่น ศรัทธาในศาสนา ในความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ค่านิยมของสังคมหรือในความมีอยู่ของจิตหลังจากตายที่เรียกว่า จิต วิญญาณ ภูตผี ปีศาจ ฯลฯ เพราะฉะนั้น ด้วยเหตุของความกลัวมาแต่ดั้งเดิม มนุษย์จึงเริ่มแสวงหาที่พึ่งที่อยู่ใกล้ตัวที่สุด เช่น ความยึด ความเชื่อในอิทธิพลของธรรมชาติ อิทธิพลของวิญญาณ

ของบรรพบุรุษ ฯลฯ เพราะอิทธิพลหรืออำนาจต่าง ๆ นั้น มีทั้งให้คุณและโทษแก่ มนุษย์ (ส่วนให้คุณ มนุษย์เกิดสำนึกในคุณนั้น ๆ จึงเคารพ ยึดมั่น ส่วนให้โทษ มนุษย์ เกิดความเกรงกลัว)

2.2.1 พิธีกรรม

ความหมายของพิธีกรรม พิธี คือแบบอย่าง หรือแบบแผนต่าง ๆ ในสังคมที่คนในสังคมนั้น ๆ ได้ยึดถือปฏิบัติตามกันมา เกิดจากความเชื่อในศาสนาหรือลัทธิความเชื่อต่าง ๆ อันเป็นผลที่เกิดตามหลังศาสนาหรือผู้ก่อตั้งศาสนา เรียกว่า ศาสนพิธี ที่เป็นส่วนในพระเจ้าแผ่นดิน เรียกว่า ราชพิธี เป็นต้น เพราะพฤติกรรมทางความเชื่อ มีอิทธิพลต่อการกำเนิดพิธีกรรมมาก โดยถือว่าเป็นพื้นฐานของสังคมนั้น ๆ ให้เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติหรือเป็นแนวทางกำหนดการดำเนินชีวิต ความประเพณี มรรยาท กิริยา ซึ่งเรียกว่า วิถีประชา หรือ ขนบธรรมเนียม ซึ่งเราไม่อาจฝ่าฝืนได้ นอกจากนั้น พิธีกรรม ยังหมายเอาการกระทำใด ๆ ก็ตามที่เป็นจารีตประเพณี อันเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม เราไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่เหมือนกฎหมายของสังคม

พิธี และพิธีกรรมกับการศึกษา

การศึกษาเรื่องพิธีและพิธีกรรม เป็นวิชาการทางสังคมวิทยาและทางศาสนา เป็นศาสตร์แห่งการปฏิบัติและความรับผิดชอบของบุคคลในสังคม และมีความสำคัญต่อชีวิตและพฤติกรรมของสังคมมาก ซึ่งนักวิชาการได้ทำการศึกษาช่วยเพื่อให้ได้ลักษณะที่เป็นความยึดเหนี่ยว ความเชื่อถือของจิตใจต่อสุขภาพทางจิตและทางกาย (คุณภาพของชีวิต) หรือลัทธิธรรมในศาสนาที่มีผลต่อความผาสุกในสังคมจากประเด็นต่าง ๆ เช่น ด้านประวัติศาสตร์ ลักษณะ โครงสร้าง กรรมวิธี เนื้อหา

สระแห่งความเชื่อ และผลที่ได้รับจากความเชื่อ ฯลฯ ว่าอย่างไร อะไร ทำไม และจำเป็นเพียงใดต่อการมีชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับความเชื่อ เราทราบกันดีว่า มนุษย์ได้อาศัยศาสนาเป็นแนวทางที่สำคัญอันสุดท้ายที่นำไปสู่สิ่งที่ไม่รู้จัก และสิ่งที่รู้จักแล้ว เพื่อเป็นแนวปฏิบัติสืบไป หรือเป็นสรณะที่พึ่งอันสุดท้าย

เมื่อนักวิชาการสาขาใดก็ตามได้มาสัมผัสกับวิชาว่าด้วยพิธีกรรม (RITUAL) ซึ่งเรียกตามภาษาวิชาการว่า **พิธีกรรมวิทยา** (Liturgy) มุ่งศึกษาวิจัยด้านโครงสร้าง ที่มา เนื้อหาสาระ และคุณประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคม นักวิชาการสาขาอักษรศาสตร์และภาษาศาสตร์ จะบอกเราทันทีว่า เป็นการศึกษา วิจัยถึงข้อมูลต่าง ๆ ทางด้านประวัติศาสตร์ (Philology) และด้านโบราณคดี (Archeaology) ในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านสังคมก็นิยมถือว่านี่เป็นความสำคัญในการศึกษาเพื่อคุณภาพแห่งชีวิตในสังคม ในด้านนักกฎหมาย ถือว่า เป็นการศึกษาถึงระเบียบและพิธีการแห่งพฤติกรรมการใช้กฎหมาย และในด้านศาสนาเองถือว่า เป็นศาสตร์ที่ศึกษาพฤติกรรมด้านความเชื่อโดยเฉพาะ และเป้าหมายที่เราจะได้รับความประพจน์ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ หรือความรู้สึกของเรา โดยในฐานะเป็นเป้าหมายหรือผลก็คือความสุขใจ ความร่มเย็นแก่ตัวเองและสังคม และเป็นวิธีการ ซึ่งเป็นเรื่องของกระบวนการเข้าไปสู่จุดหมายปลายทางของความเชื่อ เช่น พระนิพพาน พระเจ้า ฯลฯ การช่วยให้พ้นทุกข์ การได้มาซึ่งความปรารถนาความสำเร็จ การปกป้องคุ้มครอง นอกจากนี้ พิธีกรรมวิทยา ยังได้ศึกษาถึงบทบาททางการศึกษา การงาน ของบรรดาพระภิกษุสงฆ์สาวกของศาสนา เช่น พระเถระนุเถระ หรือบรรดาพระบิดาจารย์ของโบสถ์ในคริสตศาสนา ฯลฯ เช่น พิธีกรรมสวดมนต์ (สวดปาฏิโมกข์) พิธีอุปสมบท พิธีรับศีลมหาสนิท ฯลฯ ซึ่งมีประโยชน์ต่อการศึกษาอย่างสูง เพราะเราจะได้รับรู้และศึกษาถึงวัตถุประสงค์ วิธีการ มูลเหตุต่าง ๆ

อย่างละเอียด และจะทำให้เราเข้าใจเรื่องต่าง ๆ ในสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ดีขึ้น ซึ่งทำให้เราสามารถปรับตัวเอง หรือแก้ไขตนเองได้ เพื่อความสุขของชีวิตนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพิธีกรรมทางศาสนา เน้นการวิจัยถึงหลักปฏิบัติ และกฎข้อบังคับในการประกอบพิธีกรรมในสังคมศาสนาจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เราสามารถรับได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่เราทุกคนต้องศึกษาเพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งด้วย ในพจนานุกรมไทยให้ความหมายว่า " เป็นการบูชา การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์⁽¹⁾" หมายถึง การรับใช้ การบริการต่อสังคม เช่น งานสาธารณูปโภค งานการกุศล งานสังคมสงเคราะห์ เพื่อความผาสุกของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

แบบพิธีที่กำหนดขึ้นใช้ในสังคม

1. **งานพิธี** (Ceremonies) ได้แก่งานต่าง ๆ ที่ได้จัดขึ้นเป็นประเพณีสืบเนื่องกันมาของประชาชน เพื่อการทำทานทำบุญ ตามความเชื่อในศาสนา หรือเรื่องปรัมปราเก่าแก่ เช่น งานเทศกาลต่าง ๆ อย่างงานสงกรานต์ งานลอยกระทง งานสร้างน้ำพระพุทธรูปสังข์ ฯลฯ

2. **พิธีการ** (Rites) ได้แก่งานที่เป็นกิจกรรมจัดโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ เรียกว่า รัฐพิธี เช่น พระราชพิธี 12 เดือน อันจัดว่าเป็นประเพณีที่พระเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้านายใหญ่ ๆ ได้ประกอบขึ้นจากความเชื่อในศาสนา (หวังความสุขในสังคม สุขเพื่อตนเอง เช่น หวังในสวรรค์ หรือ เพื่อพันธุวงศ์คราว ๆ เรียกว่า นิพพาน) เช่น พิธีพืชมงคล พิธีจรดพระนังคัล ฯลฯ หรือได้แก่กิจกรรม

1. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493

การทำบุญทำกุศล เป็นต้น ของศาสนิกชน เรียกว่า **ศาสนพิธี** ซึ่งมีแบบต่าง ๆ กันในทุกศาสนา ไม่ว่าจะในส่วนที่เป็นหน้าที่ของนักบวชหรือพระสงฆ์เอง และส่วนที่เป็นกิจกรรมของชาวบ้าน เป็นต้น

3. **พิธีกรรม (Rituals)** ได้แก่ การรับใช้และการปฏิบัติเป็นลักษณะเฉพาะอย่างประกอบจากทั้งส่วนที่เป็นงานพิธี และพิธีการ ซึ่งหมายเอาพิธีกรรม ที่ได้กำหนดขึ้นปฏิบัติใช้อย่างแน่นอน เป็นจารีตประเพณี เช่น พิธีกรรมทางศาสนา (วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอัฐมี วันอาสาฬหบูชา ฯลฯ) พิธีงานศพ พิธีแต่งงาน พิธีกรรมส่วนเฉพาะของพระ หรือแม่กระทั่งยังหมายเอาพิธีกรรมที่กำหนดขึ้นเป็นแบบอย่าง และจะต้องปฏิบัติต่อเนื่องกัน ไม่ขาดสูญไป เช่น การประชุมคณะรัฐมนตรีในวันสุกัลป์คาศ์ ฯลฯ

มูลเหตุให้เกิดพิธีกรรม

1. จากศาสนาเอง เช่น ศาสดาหรือนักพยากรณ์ ผู้ก่อตั้งศาสนาขึ้นเพื่อให้สังคมได้ยึดถือปฏิบัติตาม เช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนทฤษฎีว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (เช่นการปฏิรูปและปฏิวัติสังคมชนชั้นในอินเดีย) การปฏิวัติสังคมยิวจากสังคมดูร้ายมาเป็นสังคมแห่งความรัก หรือความเมตตาของพระเยซู หรือการปฏิวัติความเชื่อในสังคมมุสลิมจากศาสนายูดาห์ และศาสนาที่เชื่อในธรรมชาติ ฯลฯ ของท่านนบีมุฮัมมัด รอซูล เป็นต้น และข้อปฏิบัติในศาสนา เช่นพระวินัย เป็นต้น ก็เป็นเหตุให้เกิดพิธีกรรม

2. จากหลักธรรมในศาสนา ได้แก่ หัวข้อของหลักธรรมที่สังคมนำไปปฏิบัติเป็นนิสัย จนเป็นประเพณี เช่น พุทธศาสนา ได้วางหลักปฏิบัติให้เชื่อตามเรียกว่า **โอวาทปาติโมกข์** ซึ่งประกอบด้วยคำสอนหลัก 3 ประการ คือ

- ก. สอนให้ละเว้นความชั่วทุกชนิด
- ข. สอนให้ทำความดี คือ การประกอบกรรมดีทั้งกาย วาจา และความรู้สึคนึกคิด (เจตนาเป็นตัวแปรให้ทำกรรม)
- ค. สอนให้ทำจิตใจ หรือโดยการพยายามสร้างความรู้สึกลับอันดีสบายไว้ จนต่อมาเกิดขึ้นในความนึกคิดของจิตใจเป็นความสะอาด (รู้ว่าจิตผ่องใสสะอาด (ว่าง) บริสุทธิ์ (ไม่มีข้อขัดแย้งใด ๆ เกิดขึ้นในจิตใจ ว่างจากความโลภ ความหลง หรือความรัก เป็นต้น) และความสงบของจิต

3. บุคคลที่เป็นตัวแทนทางศาสนา ได้แก่ พระศาสนา หรือพหุศาสนาพยากรณ์เอง และสาวกผู้ปฏิบัติตาม ได้มาจัดรูปการปกครอง หรือการจัดวางรากฐานความเชื่อทางศาสนา เช่น การวางรากฐานพระไตรปิฎกของพุทธศาสนา ไบเบิลของศาสนาคริสต์ และอัล-กุรอาน ของอิสลาม ตลอดจนพระคุณของนักบวชหรือพระสงฆ์ในศาสนา เช่น สำหรับชาวพุทธภาคเหนือ มีตำนานครูบาศรีวิชัย พระสิริ-มังคลาจารย์ (ผู้พิมพ์หนังสือมงคลที่ป็น คือสิ่งที่เป็นความดีทั้งหมด เป็นหนังสือเน้นการประยุกต์ด้านการปฏิบัติ มีสอนกันเฉพาะในหมู่พระภิกษุสงฆ์เท่านั้น ในสถาบันการศึกษาของมหาวิทยาลัย (แม้กระทั่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งพอจะเรียกได้ว่า เป็นตัวแทนวัฒนธรรมล้านนาไทย ก็ยังไม่นำหนังสือเล่มนี้มาประยุกต์ใช้สอน) ของประเทศไทย ไม่มีสถาบันใดนำมาใช้สอน นักวิชาการนิยมแต่คำรา (ทางพุทธศาสนา) ที่เขียนโดยชาวตะวันตกเท่านั้นมาใช้สอน (บุคลากรที่เป็นอาจารย์ผู้สอน หรือผู้บริหารงานทางศาสนา มิใช่ผู้รู้หรือได้ปฏิบัติทางศาสนา) ในภาคกลาง เช่น พระนิพนธ์ของพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส กรมพระยาดำรงราชานุภาพ น.ม.ส. กรมหมื่นพิทยาลาภพิทยาลงกรณ์ หรือพระองค์เจ้าวร รมไวทยากร เป็นต้น ในภาคตะวันออก

เจียงเหนือ เช่น ผลงานของพระอาจารย์มั่น อาจารย์ฝั้น อาจารย์ชอบ เป็นต้น และในภาคใต้ อย่างผลงานของพุทธทาส พระปัญญาภรณ์ทมนี่ เป็นต้น ท่านเหล่านี้ เป็นผู้ประสานงานทางศาสนาให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติตามแก่งสังคม จนกระทั่ง ปัจจุบันนี้

อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติทั้ง 3 ประการนี้ เรียกว่า เป็นมูลเหตุให้เกิด พิธีกรรม ซึ่งได้ยึดถือกันเป็นประเพณีโดยมีความมุ่งหมายเพื่อบูชาความดีของท่าน เหล่านั้น ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมแต่ละพิธี ย่อมมีการตั้งปณิธานหรือความตั้งใจเป็น สัจจกิริยา (การตั้งปณิญาไว้ในใจ) เช่น การบูชาพระรัตนตรัย การทำน้มนัสการ พระผู้เป็นเจ้าของ (เรื่องพระผู้เป็นเจ้าของในบทนี้ จะได้กล่าวภายหลังเมื่อถึงบท เรื่องพิธีกรรมของศาสนาคริสต์) เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า พิธีกรรม เป็นพื้นฐานของ คำสอนทางศาสนาที่เราจะประกาศตนเองให้สังคมรู้ว่า เราเป็นศาสนิกชนหรือผู้นับถือ ศาสนาที่ดี ด้วยเหตุนี้ ทุกศาสนาจึงพยายามให้พวกเราทำความดี โดยในทาง พุทธศาสนาเรียกว่า การทำความดี หรือการทำบุญกุศล เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญหรือทำความดี) คือ การให้ทาน เช่น การช่วยเหลือกันและกัน การ ปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างถูกต้อง และการซื้อปฏิบัติหรือซื้อแนะนำที่ดีแก่ผู้อื่น การ รักษาศีล ได้แก่ การไม่ล่วงเกินหรือประพฤติดิฉัยข้อห้าม เช่น ศีล 5 เป็นต้น หรือ การปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบวินัยของกฎหมายกับการฝึกรบมจิตใจให้มีความเย็น ผ่องใส มีแนวโน้มไปในการประกอบกรรมคืออยู่เสมอ

อนึ่ง เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ประเทศไทยเราได้รับเอาวัฒนธรรมจาก ชาติเพื่อนบ้านมายึดถือไว้ในพิธีกรรม เช่น วัฒนธรรมจากอินเดีย จากจีน จากขอม เป็นต้น และเรารู้ว่า สิ่งใดที่เราได้รับมาจากจากชาติต่าง ๆ ดังกล่าว เราได้

ประยุกต์เข้ากับความต้องการและอุปนิสัยของเราจนได้วางเป็นระเบียบปฏิบัติกันเป็น ประเพณีดังกล่าว ซึ่งเรียกว่า เป็นมรดกทางสังคม กล่าวคือ ประเพณีที่สังคมถือว่า ใครในสังคมฝ่าฝืนหรือไม่ทำตามก็เป็นความผิดได้รับการลงโทษ ซึ่งเรียกว่า จารีต ประเพณี อันเป็นข้อบังคับทางจรรยาและมารยาทหรือศีลธรรมของสังคม จนกลายเป็นคำสั่งของสังคม และประเพณีใดก็ตาม หากได้วางขึ้นเป็นระเบียบโดยตรงหรือ โดยอ้อม ย่อมจะกลายเป็นขนบธรรมเนียมหรือสถาบันอันเป็นวิถีประจำของคนในสังคม ด้วยเหตุนี้เอง การทำบุญตามหลักพุทธศาสนา ท่านเรียกว่า ศาสนพิธี เช่น การรักษาศีล 5 ศีลอุโบสถ หรือการฟังธรรมในวัดหรือในที่อยู่ คือบ้านของตนเอง เสร็จแล้ว ด้วยการสวดมนต์ (เป็นศาสตร์หนึ่งของพุทธศาสนาเรียกว่า ธารณีหรือมนต์เวทย์-ศาสตร์) และบริจาทานแก่ผู้อื่น และสัตว์ จนปฏิบัติกันมาเป็นพิธีกรรม เมื่อพิธีกรรม ดังกล่าวได้รับความนิยม และรับรองปฏิบัติตามกัน ก็เป็นประเพณีดังกล่าว และศาสนพิธีในที่สุด และพิธีทุกอย่างมีเป้าหมาย เพื่อความสงบสุขของชีวิตและของสังคม

การศึกษาศาสนาที่ดีและถูกต้องนั้น มีหลักว่า

1. ผู้ศึกษาต้องทำใจให้เป็นกลาง ไม่ลำเอียงเข้าข้างศาสนาที่ตนนับถือ และมีอคติแก่ศาสนาอื่น
2. พยายาม คิด รู้สึก เอาใจเขามาใส่ใจเรา คือศึกษาและมองศาสนานั้นอย่างผู้ที่นับถือศาสนานั้น คือ เสมือนว่าเรานับถือศาสนานั้น
3. การศึกษาศาสนาจะเข้าใจความหมายและจุดประสงค์อย่างลึกซึ้งแท้จริง จะต้องรู้ภาษาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง คือ สามารถอ่านคัมภีร์ คำสั่งสอนของศาสนานั้นจากภาษาเดิม (เช่น ศาสนาพุทธใช้ภาษาบาลีเป็นภาษาเดิม ศาสนาคริสต์ใช้ภาษาฮีบรูเป็นภาษาเดิม

4. ให้ความสนใจและเข้าร่วมในกิจกรรมหรือพิธีกรรมของศาสนานั้น
ด้วยใจเป็นกลาง

5. เข้าใจถึงประสบการณ์ต่างศาสนาต่าง ๆ

*ศึกษาเข้าใจศาสนาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ของมนุษย์

วิชาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และการศึกษาศาสนา คือ จิตวิทยา สังคม
วิทยา และ มนุษยวิทยา และประวัติศาสตร์ และภาษาศาสตร์

3. หน้าที่ของสถาบันศาสนา

หน้าที่ต่าง ๆ ของศาสนาในทรรศนะของนักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียง
ต่าง ๆ รวมสรุปได้ดังนี้.-

3.1 ศาสนาช่วยอภิบาลอารมณ์ (EMOTIONAL AID) ในเมื่อ
มนุษย์เผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ อันได้แก่ ความพ่ายแพ้ ความย่อยยับ ความไม่สมหวัง
ความทุกข์ร้อนใจหรือประสบสิ่งอันไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ ก็ต้องอาศัยศาสนาเป็นเครื่อง
บำรุงใจ โดยการส่งเสริมในด้านค่านิยมและจุดหมายต่าง ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้แล้ว
ด้วยการ บำรุงรักษาจารีตประเพณี ภัตสถานทางสังคม และช่วยเหลือ อย่างน้อยที่สุด
ก็เป็นการรักใคร่ต่อกันและกันเอง

3.2 ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับ สภาวะนอกเหนือ
ธรรมชาติ (SUPERNATURAL) โดยการกำหนดจารีตประเพณี (CULTURE) และ
การแสดงความรื่นเริงยินดี ด้วยการแสดงความเคารพบูชาต่อตัวแทนธรรมชาติ และ
ปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนา ตามระบบความเชื่อที่อันสามารถช่วยจัดระเบียบในด้านที่

เป็นพื้นฐานทางอารมณ์ เพื่อสร้างสวัสดิภาพ ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อันเป็นไปตามเงื่อนไข และความหมุนเวียนทางประวัติศาสตร์

3.3 กำหนดจารีตและค่านิยมของสังคมหลัก (ESTABLISHED SOCIETY) ให้คงความศักดิ์สิทธิ์ไว้ เช่น กำหนดรูปแบบพิธีการเคารพศาศตาของศาสนา เป็นต้น เพื่อให้มีการแสดงออกทางพฤติกรรมร่วมกัน

3.4 สามารถขยายมาตรฐานด้านค่านิยมตามจารีต อันถือปฏิบัติกันมาจนเป็นสถาบันแล้ว ซึ่งอาจจะแยกแยะออกไปได้อีก เพื่อให้ได้มีการปลูกฝังในจารีตประเพณีอย่างเต็มที่ อันจะก่อผลให้ภายหลัง

3.5 ผู้พันอยู่กับความเจริญของสังคม และสามารถใช้ได้เต็มที่ในด้านการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล ตลอดจนถึงการจัดลำดับชั้น อันเป็นการแสดงออกตามความแตกต่างกันทางสังคมอีกด้วย

หน้าที่เหล่านี้ถือเป็นความสำคัญของศาสนา ในด้านที่สามารถทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนได้ โดยสนับสนุนในด้านประกอบภาระงานตามอาชีพ ปลอดภัยในเมื่อมีความผิดหวัง ผู้พันให้แนวแน่นอนอยู่กับจุดหมายของสังคม บำรุงขวัญให้ดีขึ้น (ENHANCE HIS MORATE) และเป็นพวกที่มีเอกลักษณ์เดียวกัน (PROVIDE HIM WITH ELEMENTS OF IDEATITY)

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ศาสนามีหน้าที่ก่อให้เกิดอิทธิพลของสังคม ในรูปของการกำหนดค่านิยมที่เป็นคุณและโทษทางวัฒนธรรมและจารีตทางสังคม (SANCTION FOR THE MORES) ให้กับสังคมเพื่อให้สังคมมีเครื่องกำกับแนวพฤติกรรม ซึ่งแต่ละสังคมยอมรับ

นอกจากนั้นศาสนายังช่วยส่งเสริมด้านการดำรงชีวิต โดยเป็นตัวเร้าใน

การทำมาหากิน (ECONOMIC MOTIVATION) แก่สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมที่ยังต้องความเจริญซึ่งศาสนาจะมีส่วนสำคัญในชีวิตประจำวันของสังคมเหล่านั้นมากโดยสังคมนั้นจะดำเนินชีวิตคลุกคลี และผูกพันอยู่กับศาสนาตลอดเวลา จึงนับได้ว่าศาสนามีความผูกพันอยู่กับสังคมโดยหน้าที่เป็นตัวเสริมพลังใจให้สังคมมีความกระตือรือร้นในการดำเนินชีวิต

เมื่อมองหน้าที่ของศาสนาตามทรรศนะนี้ จะเห็นได้ว่า ศาสนามีหน้าที่คอยกำกับแนวพฤติกรรมของสังคม และเป็นตัวเสริมในการดำรงชีพของมนุษย์ในสังคม หากจะพิจารณาโดยผิวเผินแล้ว จะเห็นว่าหน้าที่ของศาสนามีน้อยมาก แต่หากพิจารณาให้กว้างขวางลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่าหน้าที่ของศาสนาเพียงเท่านั้น มีอิทธิพลก่อให้เกิดผลต่อสังคมมาก

ที่กล่าวมานั้น จะเห็นว่าศาสนามีคุณประโยชน์ต่อสังคมในการควบคุมให้สังคมดำเนินไปอย่างสงบราบรื่น แต่ศาสนาก็มีโทษได้ หากมีผู้นำศาสนาไปใช้เป็นเครื่องมือในการก่อให้เกิดโทษต่อสังคมได้ และด้วยเหตุที่ศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมอย่างมากนี้เอง เมื่อศาสนาให้โทษ จึงให้ผลร้ายรุนแรงแพร่ขยายไปถึงระดับประเทศและระดับโลกได้